

15. Od prije desetak godina u Londonu postoji i ustanova koja se zove "Guinness museum of records".
16. Varine, Hugues de. "La culture des autres", Editions Seuil.
17. Šola, Tomislav. Muzeji i razvoj. Osječki zbornik, br. 21, 1991.
18. Šola, Tomislav. Essays on Museums and Their Theory, Association of Finnish Museums, Helsinki, 1997.
19. Strong, Roy. Museums: new horizons for the seventies. Museums Journal, vol. 70, No.3, 1970., str. 104.
20. Šola, Tomislav. The European dream and reality of museums. a report from the South-East.// Pearce, Susan ed., Museums and Europe 1992. The Athlone Press, London, 1992.

Summary:

From the Public to Users

We live in a time then adaptation becomes the measure of success. Of course, this refers to museums, since our profession has been neglected and lags behind the times, and little has been done with respect to museum visits. We need a great deal of willpower to make a conceptual shift from the public to users.

Endless queues in front of important paintings are more a social and psychological ritual of communion, the adoration of the same symbols of spirituality, than an aesthetic experience.

In contrast to the public, visitors belong to the middle class, they come to the museum once or twice a year, and they are passive and stay in the museum only as long as their motivation lasts.

They make up 50-60 % of all visitors.

A separate category of visitors are tourists, whose needs and possibilities are limited.

In order to show the breadth of the role of a reformed museum, the term of "user" was introduced to clearly define a different relationship. It is also possible to define categories of special users: pre-school, children with special needs, schoolchildren, the elderly, the blind, deaf, invalids and so on. The target group can also be teachers, who, in co-operation with curators, learn to use the museum properly. The users are the key that unlocks the doors of the ethical renewal of the profession as was initiated with the practice of ecological museums. An ordinary person will readily visit sensational museums, but his needs will be served by his small neighbourhood museum.

KOLEKCIJONIRANJE KAO SPECIFIČNA LJUDSKA ODLIKA

(Esej u sklopu kolegija Filozofska antropologija, prof. H. Burger)

*Nikola Albaneže
Gradski muzej Karlovac
Karlovac*

U sklopu filozofskog tematiziranja antropologije - u nizu problemskih tumačenja koja nalazimo u djelu M. Schelera, H. Plessner, A. Gehlena - veoma važno mjesto zauzimaju promišljanja koja nastoje utvrditi čovjekova svojstva (odnosno njegove bitne elemente ustrojstva, njegove sposobnosti) što ga određuju kao specifično biće koje se razlikuje od ostalih bića.

Pa ako u tom smislu kolekcioniranje zasigurno ne posjeduje onu elementarnost unutar čovjekove prirode kakva se pripisuje, na primjer, smijehu i plaču, umijeću crtanja, govoru i apstraktnom mišljenju, fenomenu rata, aktu opredmećivanja (!), itd., da ne spominjemo izrazitije metafizičke razine; ipak valja postaviti pitanje može li se i ta djelatnost (koja uostalom predstavlja interes i za muzeologiju budući da su u temeljima mnogih institucionalnih prikupljanja zbirnih fondova nerijetko ugrađeni individualni privatni naponi sabiranja) smatrati jednim od takvih posebnih ljudskih svojstava.

U namjeri da se odrede neke osobitosti sabiranja kao ljudske aktivnosti - za što će nam u ovom razmatranju kao polazište poslužiti psihoanalitički zaključci Jeana Baudrillarda - mora se naglasiti da je koncept kolekcioniranja (lat. *colligere* - selektirati i slagati) različit od akumuliranja jer se odlikuje ne samo kulturnom kompleksnošću nego i nekompletnošću, da nešto *nedostaje* u nizu koji se oblikuje, stvara.¹

Bilo koja stvar može biti posjedovana ili, u terminima kolekcioniranja: svrstana, sortirana i klasificirana. To se događa kada ta stvar - objekt izgubi svoju izvornu primjenu, dakle, utilitarnu funkciju (zanimljivo je da i Joseph Alsop takvo "isključivanje iz upotrebljivosti" smatra prvim lakmusovim testom kada je riječ o sadržaju svake istinske umjetničke kolekcije).² Funkcija koju sada preuzima - posjedovanost - isključuje onu prethodnu. Paralelno s time društveni status objekta postaje striktno subjektivan jer mu je sada sudbina da bude kolekcioniran.³ Integrirajući predmet unutar određenoga niza, kuda po svojim značajkama pripada odnosno kamo ga

kolekcionar smješta, čovjek ga se istodobno rješava. Prema psihološkom tumačenju Baudrillarda, tek na taj način istinski posjedujemo predmete. Objasnjenje se podastire u činjenici da nam "predmeti pomažu ne samo u gospodarenju svijetom, vrijednošću svoga uvrstanja u praktičan niz, već nam također pomažu, vrijednošću svoga uvrstanja u mentalni niz, da utvrdimo vladavinu nad vremenom prekidajući njegovo kontinuirano protjecanje".⁴ Ističući problem temporalnosti kao fundamentalan za proces kolekcioniranja, Baudrillard navodi mišljenje Rheimsa: "Fenomen koji se često asocira s pasijom kolekcioniranja je gubitak svakog osjeta prezentnosti: ne čini to nostalgija već *strukturiranje (razmjještanje) same kolekcije istiskuje realno vrijeme* - nedvojbeno to je fundamentalni projekt svakog kolekcioniranja - prevesti realno vrijeme u dimenzije sistema".⁵ Doista, ako se prisjetimo goleme snage predmeta - tih svakodnevnih sastojaka što tvore mit sposoban da odagna ili, točnije, da apsorbira sve ljudske strahove pred vremenom i smrću (ne obazirući se na primjedbu o prividnosti istog), onda možemo pretpostaviti kako kolekcionar kroz svoju kolekciju uspijeva nadživjeti svoju smrt. Kolekcija, teoretski barem, traje neograničeno iza točke smrti, ona se ciklički ponavlja. Na taj se način simbolički transcendiraju egzistencijalna stvarnost pred čijom je ireverzibilnošću čovjek inače nemoćan.⁶ Ovako shvaćena kolekcija prezentira osobu šireći, povećavajući njezine kvalitete. Istina, isto bi se moglo reći i za pojedinačan objekt, ali unutar kolekcije dolazi do *fuzije apsolutne singularnosti i neodređene serijalnosti*⁷ što, čini se, još pojačava energiju ugrađenu u formiranje zbirke.

Zapažanja o ponašanju djece potkrepljuju važnost kolekcioniranja. Za dijete ono predstavlja "najrudimentarniji način ostvarivanja kontrole nad vanjskim svijetom: djeca polažu stvari, grupiraju ih, rukuju njima, dok sama aktivna faza kolekcioniranja nastupa između sedam i dvanaest godina".⁸ Windsor navodi mišljenje R. H. Tawneya, izneseno još 1921. u knjizi *The Acquisitive Society*, "kako je čovjek fatalno privučen predmetu što je primarno određeno njegovog položaja. Zato ne istražujte je li netko katolik ili protestant, darvinist ili fundamentalist, liberal ili konzervativac; pitajte ga koje predmete skuplja".⁹ Istim slijedom zaključivanja Sarat Maharaj opisuje kolekcioniranje kao "vodeći modus naše kulture". Ne politika, ne religija, nego kolekcioniranje.¹⁰ Jedan od vodećih teoretičara muzeologije, Susan Pierce, podijelila je, dakle klasificirala, kolekcioniranje u svega tri kategorije: sustavno, fetišističko i suvenirno.

Prema njeznoj definiciji "sustavno kolekcioniranje jest konstrukcija kolekcije predmeta u svrhu predstavljanja ideologije", dok je "fetišizam uklanjanje predmeta iz njegovog povijesnog i kulturnog konteksta i redefinicija istog u uvjetima

kolekcionara", ili, drugim riječima, fetišistom se postaje identifikacijom s predmetom. Suvenirno pak kolekcioniranje odlikuje se time što se "predmet cijeni zbog svoje snage prenošenja prošlosti u budućnost", te kolekcionar ne nastoji prigrabiti ili uzurpirati njegov povijesni i kulturni identitet. Bez obzira na to kojoj kategoriji pripadao određeni kolekcionar, zajedničko je svima da se tim činom izražava čovjekova potreba da učini vidljivom svoju vlastitu realnost.¹¹ A ona je uvijek satkana od okoline u kojoj se pojedinac neprekidno nalazi. Ta je okolina ujedno i izvor čovjekove vezanosti uz predmete, što opet, sa svoje strane, rada žudnju. Primjereno je prisjetiti se drevnoga zaključka indijskih mudraca: *Najbolji način da se oslobodimo žudnje jest njeno zadovoljenje*. Time je put kolekcioniranju širom otvoren. No postavlja se pitanje kada kolekcioniranje to doista postaje nasuprot, recimo, kupnji jednoga ili dva predmeta? Zapravo je nemoguće označiti gdje ta aktivnost započinje (jednako tako i definicija kolekcioniranja praktički je nemoguća) za razliku od prilično očitih svojstava kojima se odlikuje nagnuće pojedinca ka sabiranju.¹²

Upravo zbog tog teško utvrdivog trenutka kada je kolekcioniranje uistinu započelo, Bal uspostavlja intrigantnu vezu između kolekcioniranja i naracije zasnovanu na sličnostima koje se pojavljuju prilikom semiotičke analize obaju specifičnih modusa čovjekovog ovladavanja svijetom odnosno izražavanja svoga odnosa prema svijetu.¹³

Ako pokušamo uklopiti iznesene opservacije (koje su u središte svoje analize postavile kolekcioniranje kroz njegove različite polazne motive i manifestacije) u kontekst šire zasnovane filozofske antropologije, onda ćemo i tu specifičnu ljudsku aktivnost moći smjestiti u niz stvaralačkih momenata u ljudskom tumačenju svijeta.¹⁴ Odnosno, tajanstvene zbilje, ako se prihvati Rothackerova terminološka distinkcija između *zbilje* i *svijeta* kojom se prvim pojmom označava ono što tek treba protumačiti, a drugim ono što smo već protumačili.¹⁵ Prvi korak ka tumačenju jest doživljavanje, a između stanja onog koji doživljava i onog doživljenog uvijek postoji čvrsta, jasna korespondencija, pa tako u svijetu kolekcionara postoje stvari samo za kolekcionare. U ljudskoj okolini, koju svatko za sebe iznova stvara, čovjek zapaža samo značajno, to jest ono što pobuđuje interes u najširem smislu.¹⁶ Analogiju s Baudrillardovim psihološkim tumačenjem kolekcioniranja kojim prekidamo kontinuirano protjecanje vremena uočiti ćemo u Rothackerovom izvođenju zaključka kako su "stvari zahvaljujući tom umijeću zadržavanja (radi se o čovjekovoj sposobnosti opažanja onog sebi nasuprot, o tome da može promatrati s izvjesne udaljenosti, stvarati sebi pregled situacije, to jest onih prezentnih pojava koje ga se tiču) nadišle onaj tok stalne promjene u svakoj trenutnoj navali time što u odstojanju mogu

da se relativno strukturiraju, to jest mogu da budu preglednije i više na raspolaganju dosežući i u prošlost i u budućnost i u sadašnjost¹⁷. To je zapravo stabiliziranje tekućeg živog, neprekidnog događanja u određene forme. Budući da filozofskoj antropologiji životinja uvijek služi kao folija za osobitosti čovjeka, istaknimo kako još Scheler pa i Wein i Plessner utvrđuju: životinja nije u stanju da identificira stvarno i zato ništa ne može zadržati kao identično. Čovjek to, nedvojbeno, može.¹⁸ No, to su tek polazišta s kojih se može, ali i ne mora, krenuti u kolekcioniranje. A ono je, jednako kao i akumuliranje, dakle zajedničkim nazivom sabiranje povezano s čovjekovom potrebom za posjedovanjem. Posjedovanjem, odnosno prisvajanjem zbilje, čovjek je istodobno tumači svojom sposobnošću za njenim opredmećenjem, čime utvrđuje svoju *distanciju*, ali i kreira svoju *okolinu* jer, uprkos svome oslobođenju od poriva, uvijek živi u nekoj okolini.¹⁹

Sljedeće pretpostavke za čovjekovo eventualno kolekcioniranje jesu odlike čovjeka kao duhovnog bića čija *nagonska nezasićenost uvijek nadmašuje njegovu zasićenost*,²⁰ zatim sposobnost za predmetnu svijest jer on doživljava predmete, spoznaje ih, te je Scheler zaključio "predmetnost je najformalnija kategorija logičke strane duha" (u *Die Stellungdes Menschen im Kosmos*).

Taj akt opredmećivanja jezgra je konstitucije ljudske zbilje što pruža mogućnost da se sastojci te zbilje dožive i prihvate i na drugi način, *a ne samo u svojoj primarnoj kompaktnosti, sraštenosti i uklopljenosti*. Tako se iz zbilje izdvaja određeni parcijalni segment i stvara *novi tip zbilje, bitno različit od svega drugog*.²¹

Nakana je ovog sažetog pregleda - s jedne strane, nekih značajki kolekcioniranja kao ljudskoga čina s očitim psihološkim konotacijama (ne ulazeći u socijalnu i kulturološku determiniranost istoga) i, s druge strane, određene čovjekove posebnosti kao konstituensa ljudske zbiljnosti unutar složenog sustava kakav predstavlja filozofska antropologija - ukazati navedenim relacijama na relevantnost naslovne teme i za teoriju muzeologije, točnije muzealnosti (koja je "osnovna osobina muzejskog predmeta" i "prikaz odnosa čovjeka prema stvarnosti"²² shvaćene u najširem kontekstu baštine.

9. John Windsor: Identity Parades, u knjizi *Cultures of Collecting*, edit.by John Elsner & Roger Cardinal, London, 1994, str 50
10. ibid.str. 50
11. ibid.str. 50, 51
12. ibid. str. 99, 100
13. Mieke Bal: *Telling Objects: A Narrative Perspective on Collecting*, u knjizi *Cultures of Collecting*, edit. by John Elsner & Roger Cardinal, London, 1994.
14. Erich Rothacker: *Filozofijska antropologija*, Sarajevo 1985, str. 81 i dalje
15. ibid. str. 85
16. ibid. str. 87-91
17. ibid. str. 139
18. ibid
19. ibid. str. 60 i dalje (već je Gehlen isticao distanciju kao bitnu funkciju čovjeka. No s obzirom na konkretne situacije u kojima se uvijek nalazi čovjek, teško se složiti s cjelinom Schelerove ocjene kako "čovjek kao duhovno biće nije više vezan za nagon i za okolinu, već je slobodan od okoline i otvoren prema svijetu" str. 29)
20. ibid. str. 34
21. Hotimir Burger: *Filozofijska antropologija*, Zagreb, 1993.
22. Ne elaborirajući završnu postavku upućujemo na polazne teze iznesene u: Ivo Maroević Uvodu muzeologiju, Zagreb, 1993. str. 96. i dalje

Bilješke:

1. Jean Baudrillard: *The System of Collecting*, u knjizi *Cultures of Collecting*, edited by John Elsner & Roger Cardinal, London 1994, str. 23
2. Joseph Alsop: *The Rare Art Traditions: The History of Art Collecting...* navedeno prema Ernst H. Gombrich: *The anatomy of art collecting*, u knjizi *Reflections on the History of Art: Views and Reviews*, Oxford 1987.str.171
3. Jean Baudrillard, ibid.str. 8
4. ibid. str.15
5. ibid. str.15,16
6. ibid. str. 17
7. ibid. str.10
8. ibid. str. 9